

ВИКОРИСТАННЯ КОЛЕКЦІЙНИХ ЗРАЗКІВ У ПРОЦЕСІ ВИКОНАННЯ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ

УДК 343.98+343.982.33

Перш ніж розглянути застосування натурних та фактографічних (модельних) колекцій під час проведення судових експертиз, доцільно проаналізувати завдання, які вирішуються експертизою. У науковій літературі багато уваги присвячено висвітленню різновидів цих завдань: класифікаційним, діагностичним, ідентифікаційним, ситуативним тощо.

У розгляді загальних експертних завдань класифікаційні завдання характеризують як різновиди завдань, що знаходяться між ідентифікаційними та діагностичними. До класифікаційних завдань, які вирішуються шляхом дослідження об'єктів, відносять встановлення належності цих об'єктів до загальноприйнятого класу, роду, виду. Аналіз експертної практики засвідчив, що вирішення цього різновиду завдань можливе лише з використанням довідково-допоміжних обліків, їх колекційних зразків та науково-допоміжних матеріалів. Це особливо актуально, якщо на дослідження надані різні конструкції або атипові об'єкти.

У криміналістиці виділяли класифікацію в самостійний вид дослідження стосовно варіантів вивчення об'єкта в натурі з метою віднесення його до певного класу (роду, виду) [2].

Зокрема, науковці криміналісти допускали у процесі класифікаційного дослідження можливість вивчення не об'єкта, а його сліду, а також з'ясування механізму утворення сліду, зіставлення цього механізму з відомими даними про спосіб вчинення дій.

Сьогодні значна увага приділена проблемі вирішення діагностичних судово-експертних завдань. Суть криміналістичної діагностики полягає у визначенні властивості, стану, природи досліджуваного об'єкта (процесу, явища), його зв'язку з іншими об'єктами. Серед діагностичних завдань особливо важливим є встановлення джерела походження.

Отже, встановлення загального джерела походження об'єктів є, посуті, дослідженням їх групової належності до певних об'єктів за критерієм загального джерела походження. Це загальне джерело походження є однією з форм висновків визначення групової належності.

Наступну групу завдань складають ідентифікаційні, що вирішуються на основі дослідження індивідуальних властивостей і ознак, які можуть бути класифіковані за різними критеріями. Насамперед, вони поділяються на загальні (групові) і спеціальні. До загальних ознак відносять такі, що властиві однорідним об'єктам, тобто виражають найбільш загальні риси, властивості групи об'єктів. Іншими словами, загальні ознаки – це ознаки групи, що дозволяють виділити її з інших, подібних груп, а також віднести об'єкт за відображенням його загальних ознак до цієї групи.

Ознаки групового значення відмежовують певний рід, вид, різновид від суміжних з ними і можуть стосуватись не тільки об'єкта в цілому, але і його деталей. Кожна нова ознака, що обмежує об'єм групи, тим цінніша, чим менш часто трапляються предмети цього роду, які володіють цією ознакою. Стосовно об'єктів, які зустрічаються в судовій практиці, можуть бути визначені дещо вузчі їх групи, що дозволить ефективніше проводити дослідження.

Проте цих ознак для вирішення ідентифікаційних завдань недостатньо.

Особливу цінність мають зумовлені конкретними обставинами провадження властивості й ознаки досліджуваного об'єкта: особливості, зумовлені злочинними діями, наприклад, спробою змінити зовнішній вигляд предмета. Наприклад, якщо мало місце спилування бойків з метою ускладнення ідентифікації вогнепальної зброї, ця ідентифікація проводиться за кулею, яку отримують у процесі експерименту після пострілу патронами, узятими з колекції.

На основі наведених вище окремих теоретичних положень щодо проблематики вирішення різних експертних завдань, розглядається використання колекцій під час проведення судових експертиз. Цей підхід видається виправданим не лише з погляду теорії, але й потреб слідчої практики [3].

Колекції куль, гільз і патронів зі слідами зброї, вилученої з місць злочинів, і втраченої (викраденої) зброї дають можливість визначати за наявними в них зразками систему і модель зброї.

Згідно з Інструкцією з організації функціонування криміналістичних обліків експертної служби МВС (п. п. 2.2.6, 2.2.7, 2.2.8) кулі, гільзи, патрони зі слідами зброї, вилучені під час огляду місця події, інших слідчих дій, оперативно-пошукових заходів, надаються до НДЕКЦ при УМВС.

Після проведення перевірки за обласними колекціями, але не пізніше триденного терміну, усі кулі, гільзи та патрони надсилаються до центральної колекції.

Після перевірки та внесення на облік у центральній колекції надлишок куль, гільз та патронів може бути повернутий для вміщення до обласної колекції.

Деталі зброї з такої колекції можуть бути використані для експериментальних відстрілів з наданої на дослідження зброї, якщо аналогічні деталі в ній відсутні або несправні.

Під час вміщення до колекції куль і гільз вони досліджуються з метою визначення їх придатності для пострілів, а також встановлення зброї. Крім того, екземпляри куль і гільз, що знову залучаються, порівнюються з вже наявними в колекції для встановлення факту застосування їх раніше у вчиненні декількох злочинів за допомогою одного і того ж екземпляра вогнепальної зброї.

Деякі об'єкти натурних колекцій через зменшення актуальності окремих видів завдань судово-балістичних експертиз, можуть роками бути непотрібними. Однак від цього їх наукова цінність і практична значущість не зменшується[4].

Колекційні зразки дозволяють експертам у разі необхідності встановити, з наслідуванням яких систем заводської вогнепальної зброї виготовлені окремі вузли, механізми і деталі наданого об'єкта, або з якої зброї запозичені використані в об'єкті деталі і вузли.

Однією з сучасних проблем є дослідження різноманітної закордонної вогнепальної зброї та боєприпасів. Як вже було зазначено, інформація про них часто відсутня, а деколи містяться відомості лише загального характеру. У той же час вирішення ді-

агностичних та ідентифікаційних завдань у процесі експертного дослідження неможливе через відсутність патронів або зброї.

Слід зазначити, що використання натурних колекцій у комплексі з іншими формами довідково-допоміжних обліків (АПС, довідкова література) забезпечує вирішення наступних завдань, судово-балістичних досліджень: визначення системи, моделі зброї; встановлення підприємства-виробника зброї; визначення моделі зброї за її окремими деталями; ідентифікація виду (типу) патрона за його зовнішніми ознаками; реконструкція за елементами патрона (гільзою, снарядом) його вигляду (типу); визначення виду патрона за елементами (оболонкою, осердям тощо); встановлення фірми (підприємства) і країни-виробника патрона за маркувальним позначенням на гільзі та снаряді; інші завдання.

Слід сказати і про роль колекції холодної зброї в експертній практиці.

Для того, щоб вирішити, чи буде об'єкт предметом або засобом вчинення злочину, необхідно, перш за все, встановити належність його до холодної зброї (виду, різновиду) і можливість застосування за цільовим призначенням (справність). Ці питання вирішуються в рамках експертизи холодної зброї. Вивчення слідів з метою встановлення об'єкта, що залишив їх, і визначення механізму (умов) утворення слідів є предметом трасологічної експертизи. У ході цих досліджень встановлюється лише об'єкт, чий властивості залишились у конкретному сліді. Предметом експертизи холодної зброї є фактичні дані (відомості) про належність об'єкта до холодної зброї, які досліджуються і встановлюються на основі спеціальних знань.

Одним з основних завдань у кримінальних провадженнях, пов'язаних з холодною зброєю, є визначення належності предмета, що фігурує в справі, до холодної зброї. Таке завдання вирішується експертом-криміналістом. Експертному дослідженню підлягають речові докази, щодо яких є підстави вважати, що вони належать до холодної зброї, але для визначення цього потрібні спеціальні знання. Експерт проводить вивчення наданого об'єкта, встановлює необхідний комплекс ознак, який характеризував би його як будь-який різновид холодної зброї, диференціює їх за діа-

гностичною значущістю і відповідає на головне питання експертизи – чи досліджуваний об'єкт повністю відповідає загальному поняттю холодної зброї.

Об'єктами експертизи холодної зброї є предмети, що фігурують у кримінальній справі як речові докази, стосовно яких необхідно встановити, чи володіють вони сукупністю ознак холодної зброї (конкретного її різновиду, виду). У результаті аналізу, залежно від виявленої відсутності або наявності такої сукупності, ознак об'єкти поділяються на предмети, що не є холодною зброєю, і предмети, що є холодною зброєю і належать до певного її різновиду.

Як об'єкти розглядаються і моделі (ідеальні, реальні), отримувані в результаті експерименту і такі, що існують в свідомості дослідника як типові. Згідно з цим, різні зразки (моделі) холодної зброї утворюють особливу групу об'єктів експертного дослідження. Вони, не є речовими доказами, не закріплені в матеріалах провадження і не передбачені кримінально-процесуальним законодавством. Ці об'єкти містяться в натурних криміналістично-довідкових колекціях експертної установи, інформаційних довідниках і, як джерела інформації, є комплексом властивостей, ознак холодної зброї [4].

Процес діагностичного дослідження холодної зброї полягає у вивченні окремих ознак об'єкта, оцінці сукупності встановлених ознак, зіставленні їх з типовою моделлю з метою остаточної характеристики й формулювання висновку про належність до холодної зброї.

За допомогою висновку аналогічно встановлюється різновид холодної зброї за умови збігу комплексу визначальних ознак об'єкта дослідження з комплексом ознак зразка (моделі).

Щодо окремих аспектів судово-експертного використання колекції підроблених грошей і цінних паперів.

У сучасних умовах широке розповсюдження в експертній практиці отримало дослідження підроблених грошей, виконаних на різних розмножувальних апаратах. Техніка виготовлення підроблених грошей, цінних паперів постійно вдосконалюється, використовуються всі види поліграфічного друку, поліпшується

рецептура паперової маси, освоюється технологія нанесення водяних знаків. Ремісників-одинаків змінили групи фальшивомонетників, технічно добре оснащених і організованих.

Важливою умовою ведення цього виду колекції є систематизація інформації, що отримується під час досліджень підроблених грошових знаків. Це дозволяє вести облік обсягу підробок, що вилучаються, встановлювати їх джерело походження, регіон виготовлення, зони збуту.

Метою організації такої колекції є встановлення походження підроблених грошових банкнот, валюти іноземних держав за способом і технологією виготовлення, а також виявлення осіб, що займаються їх підробкою. Для цієї мети експерти готують науково-допоміжний матеріал – розшукові таблиці, довідники, у яких разом з інформацією про обставини виявлення фальшивих грошових банкнот вказуються найбільш характерні ознаки підробки. Обов'язково надається ілюстрація, що відображає зовнішній вигляд ознаки і її розташування на грошовій банкноті. Якщо в процесі криміналістичного дослідження підробленої грошової банкноти виявлені особливості, що дозволяють висловити припущення про особу-виготовлювача, вони обов'язково включаються в опис.

Колекції знарядь зламу створюються для встановлення фактів використання одного і того ж об'єкта у вчиненні одного або декількох злочинів. Так, колекції слідів знарядь зламу дозволяють експертам з'ясувати: яким знаряддям міг бути залишений слід на місці події; чи не залишений цей слід знаряддям конкретного виду; чи не залишений слід знаряддям, яке раніше використовувалося для вчинення злочину.

Ознаки виробів та інструментів, що відображаються в слідах злочинів, можуть свідчити про зовнішній вигляд цих предметів та їх конструктивні особливості. Використання зразків з колекції, власне, і дозволяє виявити й наочно продемонструвати особливості досліджуваних об'єктів – знаряддя злочину або інших предметів, пов'язаних з особою, яка вчинила злочин.

Ефективність використання колекції слідів знарядь зламу головно залежить від належної організації слідчої та експертної

роботи, починаючи з огляду місця події. Існують різноманітні способи фіксації й вилучення слідів знарядь зламу. Неодмінною умовою успішного функціонування колекції є робота зі слідами, які вилучаються з об'єктами-слідоносцями або їх частиною. Залучення копій в колекцію слідів істотно обмежує її можливості, оскільки не дозволяє використовувати всю трасологічну інформацію, що міститься в слідах, у тому числі так звану мікротрасологічну.

Для зручності роботи з об'єктами колекції важливе значення має їх розміщення. Всі сліди знарядь зламу, наявні в колекції, групуються залежно від механізму слідоутворення, а також їх форм і розмірів. У колекцію додаються сліди, що вилучаються зі всіх злочинів, учинених із застосуванням знарядь зламу. Якщо злочин розкритий, але знаряддя зламу, які були використані під час його здійснення, не знайдені, то сліди, вилучені на місці події, також повинні бути надані в колекцію для проведення порівняльного дослідження з об'єктами, що містяться там, з метою можливого об'єднання слідів [5].

Для перевірки за колекцією надаються інструменти і інші можливі знаряддя зламу, що вилучаються в осіб, затриманих за вчинення крадіжок зі зломом. За результатами перевірки її ініціаторові надсилається письмове повідомлення. Якщо під час перевірки за колекцією наданого знаряддя зламу не можна зробити категоричного висновку про тотожність наданого знаряддя зламу та предмета колекції, але встановлений збіг за “загальними ознаками”, а також за наявністю однотипних мікрочасток, то ініціаторові перевірки доцільно про це повідомити. Така відповідь може мати значення як джерело розшукової інформації.

Для обліку роботи з колекцією ведуться два журнали: у одному реєструються сліди знарядь зламу, вилучені під час огляду місць подій, а в іншому – знаряддя зламу, що надаються для перевірки за колекцією.

Різні види колекцій допомагають експертам вивчати різноманітність об'єкти, орієнтуватися у великій кількості інформації виробляти спостережливість, уміння правильно оцінювати ознаки і виокремлювати їх. Користуючись натурним фондом, криміналісти закріплюють отримані теоретичні знання.

1. Бірюков В.В. Доказове значення інформації, отриманої з криміналістичних та інших інформаційних систем. *Форум права*. 2009. № 3. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2009-3/09bvviic.df> (дата звернення: 5.06.2023)
2. Бірюков В.В. Сучасні Інформаційні системи підрозділів експертно-криміналістичної служби МВС. *Форум права*. 2009. № 4. URL: http://www.nbuv.gov.ua/portal/SocGum/Vlduvs/20094/09_454pdf/ (дата звернення: 10.06.2023)
3. Бірюков В.В. Облікова інформація в розслідуванні. Загальна структура та класифікація інформаційних систем. *Форум права*. 2009. № 3. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/portal/SocGum/Nvlduvs/20093/09bvvkis.pdf> (дата звернення: 12.06.2023)
4. Довідково-допоміжні обліки URL: <http://pravodom.com/kriminalstika63-dovidkovo-dopomizhni-obliki> (дата звернення 15.06.2023)
5. Волкова А.Е. Використання інформаційно-довідкових обліків при проведеної слідчих дії. *Форум права*. 2008. №1. URL: <http://nbuv.gov.ua/UJRN/FPindex.htm2008114> (дата звернення 20.06.2023)

Kaduk S.V. Use of collection samples in the process of performing forensic examinations

The article is devoted to the coverage of an urgent problem in forensic science regarding the use of collection samples in the process of performing forensic examinations.

A modern forensic examination usually cannot be conducted unless the initial data is supplemented with scientific information contained in various sources: natural sample collections, scientific and technical literature, diagrams, catalogs, and regulatory and technical documentation. Solving expert tasks involves processing a large amount of information. The availability of the necessary information in the arsenal of forensic experts and forensic scientists largely determines the successful process and completion of the investigation.

The objects of forensic research are: material evidence, documents, objects, animals, people, corpses and their parts, samples for comparative research, as well as case materials in respect of which forensic examination is carried out.

Reference and auxiliary records of the forensic registration system are a means of solving various expert tasks, as they ensure the accumulation, processing, storage, search and rational use of auxiliary objects and reference information about them.

Different types of collections help experts to study a variety of objects, navigate a large amount of information, develop observation skills, the ability to correctly assess features and isolate them.

For example, during seminars, training sessions, internships, etc. on improving the effectiveness of the use of forensic tools and methods in the fight against crime, as well as during training and retraining sessions for expert personnel in the areas of activity, the relevant types of natural collections are demonstrated in the lecture topics.

Keywords: forensic registration, collection samples, reference and auxiliary records, natural sample collections.

Кадук С.В. Використання колекційних зразків у процесі виконання судових експертиз

Стаття присвячена висвітленню актуальної проблеми в криміналістиці щодо питання використання колекційних зразків у процесі виконання судових експертиз.

Сучасна судова експертиза зазвичай не може бути проведена, якщо початкові дані не будуть доповнені науковою інформацією, що міститься в різних джерелах: натурних колекціях зразків, науковій і технічній літературі, схемах, каталогах, нормативно-технічній документації. Вирішення експертних завдань пов'язане з опрацюванням великого обсягу відомостей. Наявність необхідної інформації в арсеналі експертів-криміналістів та судових експертів багато в чому визначає успішний процес і завершення дослідження.

Об'єктами судово-експертних досліджень є: речові докази, документи, предмети, тварини, люди, трупи і їх частини, зразки для порівняльного дослідження, а також матеріали справи, щодо яких проводиться судова експертиза.

Довідково-допоміжні обліки системи криміналістичної реєстрації є засобом вирішення різноманітних експертних завдань, оскільки забезпечують накопичення, обробку, зберігання, пошук і раціональне використання допоміжних об'єктів та довідкової інформації щодо них [1].

Різні види колекцій допомагають експертам вивчати різноманіття об'єкти, орієнтуватися у великій кількості інформації виробляти спостережливість, вміння правильно оцінювати ознаки і виокремлювати їх.

Наприклад, у ДНДЕКЦ під час проведення нарад-семініарів, навчальних зборів, стажувань тощо з питань підвищення ефективності використання криміналістичних засобів і методів у боротьбі зі злочинністю, під час занять з підготовки і перепідготовки експертних кадрів за напрямками діяльності демонструються за темами лекцій відповідні види натурних колекцій.

Ключові слова: криміналістична реєстрація, колекційні зразки, довідково-допоміжні обліки, натурні колекції зразків.